



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

## **Universitätsbibliothek Paderborn**

### **M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim**

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

**Quintilianus, Marcus Fabius**

**Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665**

Cap. III. De ornatu.

**urn:nbn:de:hbz:466:1-12945**

que pauciora quam oportet, neque plura, neque inordinata aut indistincta dixerimus, erunt dilucida, & negligenter quoque audientibus aperta: quia id ipsum in consilio est habendum, non semper tam esse acrem iudicis intentionem, ut obscuritatem apud se ipse discutiat, & tenebris orationis inferat quoddam intelligentiæ suæ lumen: sed multis eum frequenter cogitationibus avocari: nisi tam clara fuerint quæ dicemus, ut in animum ejus oratio, ut Sol in oculos, etiamsi in eam non intendatur, incurrat. <sup>1</sup> Quare non ut intelligere possit, sed ne omnino possit non intelligere curandum. Propter quod etiam repetimus sæpe quæ non satis percepisse eos qui cognoscunt, putamus. <sup>2</sup> Quæ causa utique nostra culpa dicta obscurius est, qua causa ad plura & communia magis verba descendimus: cum id ipsum optime fiat, quod nos aliquando non optime fecisse simulamus.

<sup>1</sup> *Quare non.*] Non tam affectanda est perspicuitas, quam vitanda est obscuritas: quamquam qui obscuritatem vitavit, dilucidus erit. sed ita pronunciavit Fab. argutissimam sententiam. *Idem.*  
<sup>2</sup> *Quæ causa.*] Verba sunt oratoris id repetentis quod dictum est aliquanto obscurius. *Idem.*

C A P. I I I.

*De ornatu.*

VENIO nunc ad *ornatum*: in quo sine dubio plus quam in cæteris dicendi partibus sibi indulget orator. Nam emendate quidem ac dilucide dicentium, tenue præmium est, magisque vitiis carere, quam ut aliquam magnam virtutem adeptus esse videaris. *Inventio* cum imperitis sæpe communis: *dispositio* modicæ doctrinæ credi potest: <sup>1</sup> & quæ

Rodolphus Agricola oratorem ait à cæteris maxime ornatu differre: quod idem Fabius innuit. est autem ornatu positus in singulis verbis, aut conjunctis, tum in tropis, figuris, sententiis, amplificationibus, apta collocatione & compositione. de quibus omnibus est deinceps acturus Fabius. Turneb.  
<sup>1</sup> *Et quæ sunt artes.*] Artificium quod adhibetur ad orationis æconomiam & causæ utilitatem, latere debet, quia (ut ait Fab.) *ars desinit cum apparet.* at vero orator persæpe orationis cultum & ornatum ostentat. *Idem.*

quæ sunt artes altiores, plerunque occultantur, ut artes sint: denique omnia hæc ad utilitatem caussarum solam referenda sunt. Cultu vero atque ornatu se quoque commendat ipse qui dicit, & in cæteris iudicium doctorum, in hoc vero etiam popularem laudem petit. Nec fortibus modo, sed etiam fulgentibus armis præliatus in causa est <sup>1</sup> Cicero Cornelii: qui non assecutus esset docendo iudicem tantum, & utiliter demum ac Latine perspicueque dicendo, ut populus Romanus admirationem suam non acclamatione tantum, sed etiam plausu confiteretur. Sublimitas profecto, & magnificentia, & nitor, auctoritas expressit illum fragorem. Nec tam insolita laus esset profecuta dicentem, si usitata & cæteris similis fuisset oratio. Atque ego illos credo qui aderant, nec sensisse quid facerent, nec sponte iudicioque plausisse, sed velut mente captos, & quo essent in loco ignaros, erupisse in hunc voluntatis affectum. Sed ne causæ quidem parum confert idem hic orationis ornatus. Nam qui libenter audiunt, & magis attendunt, & facillius credunt: plerunque ipsa delectatione capiuntur, nonnunquam admiratione auferuntur. <sup>2</sup> Nam & ferrum affert oculis terroris aliquid, & fulmina ipsa non tam nos confunderent, si vis eorum tantum, <sup>3</sup> non etiam ipse fulgor timeretur. Recteque Cicero his ipsis ad Brutum verbis quadam in epistola scribit, *Nam eloquentiam, quæ admirationem non habet, nullam iudico.* Aristoteles quoque eandem petendam maxime putat. Sed hic *ornatus* (repetam enim) <sup>4</sup> *virilis, fortis, & sanctus sit: nec effœminatam lævitatem, nec fucō*  
eminen-

<sup>1</sup> *Cicero Cornelii.*] Ambiguum est idne sit intelligendum de causa Cornelii illius qui prodicionis accusatus fuit, an vero de causa Cornelii Balbi: si quidem utrobique miram præstitit eloquentiam & ornatum Cicero. *Idem.*

<sup>2</sup> *Nam & ferrum affert oculis.*] Vide supra lib. 2. cap. 14. & infra lib. 10. c. 10. Jan. Gebhard. Crepund. l. 3. c. 2. p. 107. *Parvus.*

<sup>3</sup> *Non etiam ipse fulgor.*] Antiqui fulgura & fulminum fulgorem summopere timuerunt, solebantque ea *pepysmis* (ut ait Plin.) adorare, opinor quo averterent malum. *Turneb.*

<sup>4</sup> *Virilis, fortis, &c.*] Grandis & ut ita dicam pudica oratio, non est maculosa nec turgida: sed naturali pulchritudine exurgit. *Petronius.*

eminentem colorem amet, sanguine & viribus niteat. Hoc autem adeo verum est, ut cum in hac maxime parte sint vicina virtutibus vitia, etiam qui vitiis utuntur, virtutis tamen his nomen imponant. Quare nemo ex corruptis dicat me inimicum esse culte dicentibus. Non nego hanc esse virtutem, sed illis eam non tribuo. <sup>1</sup> An ego fundum cultiorem putem, in quo mihi quis ostenderit lilia & violas, & amœnos fontes surgentes, quam ubi plena messis, aut graves fructu vites erunt? <sup>2</sup> Sterilem platanum, tonsasque myrtos, quam maritam ulmum & uberes oleas præoptaverim? Habeant illa divites: licet. quid essent, si aliud nihil haberent? Nullusne ergo etiam fructiferis adhibendus est decor? quis negat? Nam & in ordinem certaue intervalla redigam meas arbores. Quid enim <sup>3</sup> illo quincunce speciosius, qui, in quancunque partem spectaveris, rectus est? Sed protinus in id quoque prodest, ut terræ succum æqualiter trahant. Surgentia in altum cacumina oleæ, ferro coërcebo: in orbem se formosius fundet, & protinus fructum ramis pluribus feret. <sup>4</sup> Decentior equus, cujus adstricta sunt ilia, si idem velocior. Pulcher aspectu sit athleta, cujus lacertos exercitatio expressit, idem certamini paratior. Nunquam vera species ab utilitate dividitur. Sed hoc quidem discernere modici iudicii est. <sup>5</sup> Illud observatione dignius, quod hic ipse honestus ornatus pro materiæ genere debet esse variatus. Atque ut à prima divisione ordiar,

non

<sup>1</sup> *An ego fundum.*] Eos quos appellat hortos Adonidis & hortos coronamentarios, comparat lascivæ & nimis cultæ elocutioni: fundos autem fructuosos comparat ornatui virili. *Turn.*

<sup>2</sup> *Sterilem platanum.*] Olim *platanus*, alioqui *sterilis*, in deliciis tamen habebatur magnatum, propter solam umbram. *Vide Plinium.* Idem.

<sup>3</sup> *Illo quincunee.*] *Quincunx* est, cum ita arbores conferuntur, ut primus ordo cum secundo efficiat *quincunciale* formam. id est, formam *U* literæ latinæ, tum

autem & directi versus sunt, & æqualia intervalla. est autem hic locus expressus ex loco *Virgiliano.* Idem.

<sup>4</sup> *Decentior equus.*] *Xenophon* in *Oeconomico*, & *Cicero* in *Carone.*

<sup>5</sup> *Illud observatione dignius.*] Docet ornatum variari pro causarum ratione. alium si quidem flagitat causa *demonstrativa*, alium causa *deliberativa.* ait præterea in ipsis causis ornatum variari pro re. res enim *tenuis* alium postulat ornatum, *gravis* alium. *Turneb.*

non idem *demonstrativis*, & *deliberativis*, & *judicialibus* causis conveniet. <sup>1</sup> Nanque illud genus ostentationi compositum, solam petit audientium voluptatem: ideoque omnes dicendi artes aperit, ornatumque orationis exponit: ut qui non insidietur, nec ad victoriam, sed ad solam fidem laudis & gloriae tendat. Quare quicquid erit sententiis popolare, verbis nitidum, figuris jucundum, translationibus magnificentum, compositione elaboratum, velut *institor quidam eloquentiae*, intuendum, & pene pertractandum dabit. Nam eventus ad ipsum, non ad causam refertur. At ubi res agitur, & vera dimicatio est, ultimus fit famae locus. Propterea non debet quisquam, ubi maxima rerum momenta versantur, de verbis esse sollicitus. Neque hoc eo pertinet, ut in his nullus sit ornatus, sed uti pressior & severior, eo minus confessus, praecipue ad materiam accommodatus. Nam & suadendo sublimius aliquid senatus, concitatus populus, & in judiciis publicae capitalesque causae poscunt accuratius dicendi genus. At privatum consilium, causasque paucorum, ut frequenter accidit, calculorum, purus sermo, & dissimilis curae magis decuerit. *An non pudeat certam creditam pecuniam periodis postulare? aut circa stillicidia affici? aut* <sup>2</sup> *in mancipii redhibitione sudare?* Sed ad propositum. Et quoniam orationis tam ornatus quam perspicuitas aut in singulis verbis est, aut in pluribus positus: quid separata, quid conjuncta exigant, consideremus. quanquam rectissime traditum est, perspicuitatem propriis, ornatum translatis verbis magis egere. <sup>3</sup> *Sciamus inornatum esse, quod sit improprium.* Sed

<sup>1</sup> Nanque illud genus.] *Epidicticum* genus, quod ad solam comparatum est ostentationem, liberrimum admittit ornatum, ut docuit Fab. lib. 3. Unde *Arist.* in hoc potissimum genere putat educandos eos qui ad eloquentiam aspirant. generi autem *epidictico* magna ex parte *demonstrativum* subicitur. *Idem.*

<sup>2</sup> *In mancipii redhibitione.*] *Redhibitio* est ex *adilitione* edicto, cum quis tibi vendi-

dit servum vitiosum aut morbosum, petisque ut tibi precium reddat & servum recipiat. *Idem.*

<sup>3</sup> *Sciamus inornatum esse.*] *Proprietas* maxime ad perspicuitatem pertinet, eadem tamen facit orationem ornata: quod apparet ex contrario, quia improprium facit orationem inornatam. *Idem.*

1 Sed

1 Sed cum idem frequentissime plura significant, quod *συναρπυγία* vocatur, jam sunt aliis alia honestiora, sublimiora, nitidiora, jucundiora, vocaliora. 2 Nam ut syllabæ è literis melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magis vocalia: & quo plus quæque spiritus habet, auditu pulchrior. Et quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, ut aliud alii junctum melius sonet. 3 Diversus est tamen usus. Nam rebus atrocibus verba etiam ipso auditu aspera magis conveniunt. In universum quidem, optima simplicium creduntur, quæ aut maxime exclamant, aut sono sunt jucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis unquam in oratione erudita locus. Clara illa atque sublimia plerunque materiæ modo cernenda sunt. Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi. Et quæ humilia circa res magnas, apta circa minores videntur. 4 Et sicut in oratione nitida notabile est humiliter verbum, & velut macula: ita à sermone tenui sublime nitidumque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet. Quædam non tam ratione quam sensu judicantur: ut illud,

5 *Casa jungebant fœdera porca.* ---

fecit elegans, fictio nominis: quod si fuisset *porco*, vile erat. in quibusdam ratio manifesta est. Risimus, & merito, nuper poetam qui dixerat,

Præ-

1 *Sed cum idem.*] Cum propria verba plura sunt rem eandem significantia, quæ *polyonyma* & *synonyma* vocantur, pertinet ad ornatum ut habeatur verborum delectus. hoc autem præceptum sumptum est ex *Part. Cic.* Idem.

2 *Nam ut syllabæ.*] Verborum *vocalitas*, *gravitas*, *sublimitas* pendet à literis & syllabis, ut docet *Dionysius Halicarn.* Eodem quoque modo *compositionis dignitas* pendet à dictionum suavitate, & apta copulatione & collocatione. Idem.

3 *Diversus est tamen usus.*] Hic monet *Fabius* varium esse horum verborum usum pro materiæ ratione. itaque nonnunquam *aspera* verba quadrant, non-

nunquam *clara*, nonnunquam *humilia*, semper tamen *honestæ* conveniunt. Idem.

4 *Et sicut in oratione.*] Orationi opponit sermonem. *Pith.*

5 *Casa jungebant fœdera porca.*] Humile fuisset, si *porco* dixisset, quanquam *Servius* existimat abusum esse *Virgilium* nomine. nam *porcus* in fœderibus caditur, non *porca*. sed forte respexit succidaneam hostiam, quia si *mas* non litabat, immolabatur *fœmina*. Turneb. *Jungebant fœdera porca.*] *Servius* in eum locum: Falso ait *Pœta*: nam ad hoc genus sacrificii *porcus* adhibebatur. Ergo aut usurpavit genus pro genere: ut, *timidi venient ad pocula dama.* *Pith.*

O O 4

I Præterea

<sup>1</sup> *Prætextam in cista mures rosere Camilli.*

At Virgilio miramur illud,

*Sæpe exiguus mus.*

Nam epitheton *exiguus*, aptum proprium effecit ne plus expectaremus, & casus singularis magis decuit, & clausula ipsa unius syllabæ non usitata, addidit gratiam. Imitatus est itaque utrunque Horatius,

--- *Nascetur ridiculus mus.*

Nec augenda semper oratio, sed submittenda nonnunquam est. Vim rebus aliquando & ipsa verborum humilitas affert. An cum dicit in Pisonem Cicero, <sup>2</sup> *Cum tibi tota cognatio in sarraco advehatur, incidisse videtur in sordidum nomen, non eo contemptum hominis quem destructum volebat, auxisse?* Et alibi, *Caput opponis cum eo* <sup>3</sup> *coniscans.* Unde interim grati idiotis joci: qualis est ille apud M. Tullium, <sup>4</sup> *Pusio qui cum majore sorore cubitabat.* Et, *Cn. Flavius, qui* <sup>5</sup> *cornicum oculos confixit.* <sup>6</sup> Et pro Milone illud, *Heus ubi Ruscio?* &, pro Vareno, *Erutius Antonia ster.* Id tamen in declamationibus est notabilius, laudarique me puero solebat, <sup>7</sup> *Da patri panem.* & in eodem, *Etiam canem pascis.* Res quidem

præci-

<sup>1</sup> *Prætextam.*] Peccavit ille poeta dupliciter, tum quod incidit in *ambiboliam*, tum quod in re *gravi* nomine est usus *humili*. Igitur aliquo epitheto humilitatem nominis debuit sublevare. quemadmodum vicissim *Virgilius* cum rem *subtilem* & *tenuem* describeret, addito epitheto *tenuiorem* fecit & *humiliorem*. Turneb.

<sup>2</sup> *Cum tibi tota, &c.*] *Sarracum* appellant vehiculum quo graviora gestantur onera. est autem verbum sordidum & mechanicum: sed ita amplificavit turpitudinem Pisonis qui omnia bona abligurisset, ut totam familiam cum suspellectile uno curru veheret. *Idem.*

*Cum tibi tota, &c.*] *Tibull* l. i. El. x.

<sup>3</sup> *Coniscans.*] Verbum hoc *opilionum* est, à *Comicis* tamen usurpatum, & à *Cicerone* quoque. dicitur autem de *arietibus*, cum aversis cornibus & fron-

tibus incurrunt. dicitur etiam *arietare*. Turneb.

<sup>4</sup> *Pusio.*] *Distio* & *humilis* est & *turpis*, habet tamen ambiguitatem. nam ita significatur *puellus* & *catamitus*. *Idem.*

<sup>5</sup> *Cornicum oculos confixit.*] Videtur proverbium fuisse vulgare *idiotarum* atque *ipsius plebis*. est autem proverbii sensus, *se se præstare aliqua in re aliis peritiorum & callidiorum*. Estimatur *Erasmus* ortum ab aliquo apologo, neque tamen qui sit commemorat. *Idem.*

<sup>6</sup> *Et pro.*] Pro *Vareno*, auctore *Prisciano*.

<sup>7</sup> *Da patri panem.*] Videntur esse verba cujusdam declamatoris qui petebat ex lege ut filius dives patrem aleret. unde subjecit, etiam *canem pascis*: debes igitur pascere *patrem*. quanquam *canis* allegorice accipi potest pro *adulatoribus* & *parasitis* quos nutrebat filius. *Turn.*

I *Erasmus*

præcipue in scholis anceps, sed frequenter caussa risus, nunc utique, cum hæc exercitatio procul à veritate sejuncta, labore incredibile verborum fastidio, ac sibi magnam partem sermonis abscederit. Cum sint autem *verba propria, ficta, translata*: propriis dignitatem dat antiquitas. nanque & sanctiorem & magis admirabilem faciunt orationem, quibus non quilibet fuerat usus: eoque ornamento acerrimi iudicii P. Virgilius unicus est usus. *Olli enim, & quianam, & mis, & pone*, pellucet & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis inimitabilem arti auctoritatem. Sed utendum modo, nec ex ultimis tenebris repetenda. Satis est vetus *Quæso*, quid necesse est dicere, *Oppido*? quo sunt usi paululum tempore nostro superiores, vereor ut jam non ferat quisquam: certe *Antigerio*, cuius eadem significatio est, nemo nisi ambitiosus utetur. <sup>1</sup> *Ærumnas* quid opus est? tanquam parum sit si dicatur *labor*. Horridum, *reor*: tolerabile, *autumo*: tragicum, *prolem ducendam: universam ejus profapiam*, insulsus. Quid multa? totus prope mutatus est sermo. Quædam tamen adhuc vetera vetustate ipsa gratius nitent, quædam etiam necessario interim sumuntur, *nuncupare, & fari*: & multa alia etiam audientibus grata inseri possunt, sed ita demum, si non appareat affectatio: in qua mirifice Virgilius est,

<sup>2</sup> *Hormethiorum amator iste verborum,*

*Iste iste rhetor, nanque quatinus totus*

<sup>3</sup> *Thucydides Britannus, Atticæ se bres,*

TAM

<sup>1</sup> *Ærumnas quid opus est, &c.*] Vide Vossium Institut. Orator. lib. 4. cap. 6. pag. 16.

<sup>2</sup> *Hormethiorum.*] Legunt alii, *Corinthiorum*, ac intelligunt verba parum pura neque satis Græca. etenim *Corinthii* qui *Achaiam* incolebant, non satis laute loquebantur. alii tamen interpretantur verba delicata & fucata nimis. Si *Hormethiorum* legamus, intelligemus verba antiqua & prisca, quæ *Cimber* rhetor *caecælus* eruebat ex *Ethicis Callimachi*. illic

enim (ut ait interpres *Sophoclis*) multa sunt vetusta vocabula. Idem. *Hormethiorum amator iste verb.*] Erudite hos versus emendat *Jos. Scaliger*, Comment. in *Catalect. Virgilii* pag. 220. &c. Et de iisdem agit *Turneb.* *Adversar.* lib. 27. cap. 29. pag. 1037. *Joh. Baptista Pius* Annotat. cap. 43. pag. 455. *Lamp. Crit.* Part. 1.

<sup>3</sup> *Thucydides Britannus.*] Sic hominem irridet ut linguæ *Atticæ* ignarum, cuius peritissimus fuit *Thucydides* scriptor historiæ.

<sup>1</sup> *Tau Gallicum imminet*: <sup>2</sup> *ipsemet male illisit*.

*Ita omnia ista verba miscuit fratri.*

Cimber hic fuit, à quo fratrem necatum hoc <sup>3</sup> Ciceronis dicto notatum est, *Germanum Cimber occidit*. Nec minus noto Sallustius epigrammate incesfitur,

*Et verba antiqui multum furate Catonis*

*Crispe, Jugurthina conditor historia.*

<sup>4</sup> Odiosa cura. nam est cuilibet facilis: & hoc pessima, quod rei studiosus, non verba rebus aptavit, sed res extrinsecus arcessit, quibus hæc verba conveniant. <sup>5</sup> Fingere, ut primo libro dixi, Græcis magis concessum est, qui sonis etiam quibusdam & affectibus non dubitaverunt nomina aptare: non alia libertate, quam qua illi primi homines rebus appellationes dederunt. Nostri autem in jungendo aut derivando paulum aliquid ausi, vix in hoc satis recipiuntur. Nam memini juvenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus esse tractatum, an <sup>6</sup> *gradus eliminat*, apud Accium in Tragedia dici oportuisset. At veteres <sup>7</sup> ne *expectorat* quidem timuerunt. Et sane ejusdem notæ est, *exanimat*. <sup>8</sup> At in tractu & declinatione talia sunt, qualia

storiarum. Barbarum igitur innuit cum eum appellat *Thucydidem à Britannia & Anglia*. Idem.

<sup>1</sup> *Tau Gallicum*.] Litera T præ se fert similitudinem crucis & furcæ. sed idcirco addit Gallicum, ut significaret eam crucis similitudinem cujus est usus in Gallia, & ut ostenderet illum imperitum esse linguæ Græcæ, qui nesciret *Tau* Græcum, sed *tau Gallicum*. Idem. *Tau Gallicum*.] Vide Joh. Bapt. Pii Annotat. posterior cap. 43.

<sup>2</sup> *Ipsimet male illisit*.] Alii, *Min ipse sit at illisit*. Pith.

<sup>3</sup> *Ciceronis*.] Philip. II.

<sup>4</sup> *Odiosa cura*.] *Antiquarii* summo-pere peccant, quia non aptant verba rebus, sed res verbis. ut enim antiquo aliquo possint uti verbo, sententiam

immutant ut verbum arcessant. *Turnebus*.

<sup>5</sup> *Fingere*.] De *fictis* nunc agit, quæ *reperita* dicuntur & *novata*, primumque de imitatione. sic enim Cic. *onomatopœiam* appellat, quæ est *nominis fictio*, sonum aliquem aut affectum exprimens. *de ea egit lib. primi cap. 10*. Idem.

<sup>6</sup> *Gradus eliminat*.] Joh. Savaro ad Sidon. lib. 5. Epist. 3. pag. 307. Barthius *Adversar. 1. 35. cap. 3. p. 1591*.

<sup>7</sup> *Ne expectorat*.] Apud Cic. 3. de Orat. *Tum pavor sapientiam omnem mihi ex animo expectorat*. Pith.

<sup>8</sup> *At in tractu*.] Varro lib. 1. de ling. lat. *Primigenia* dicuntur verba, ut *lego*, & cætera quæ non sunt ab aliquo verbo, sed suas habent radices. Contra verba *declinata*, sunt quæ ab alio oriuntur, ut à *lego legis*. Pith.

I Cic-

qualia apud <sup>1</sup> Ciceronem *beatitas & beatitudo*: quæ dura quidem sentit esse, veruntamen usu putat posse molliri. Nec à verbis modo, sed à nominibus quoque derivata sunt quædam, ut à Cicerone <sup>2</sup> *sullaturit*, & ab Afinio *fimbriaturit & figulaturit*. <sup>3</sup> Multa ex Græco formata nova, ac plurima à Sergio Flavio, quorum dura quædam admodum videntur, ut *ens*, & <sup>4</sup> *essentia*: quæ cur tantoque aspernemur, nihil video, nisi quod iniqui iudices adversus nos sumus, ideoque paupertate sermonis laboramus. Quædam tamen perdurant. Nam & quæ vetera nunc sunt, fuerunt olim nova, & quædam in usu perquam recentia, ut *Messala primus reatum*, *munerarium Augustus primus*, dixerunt. *Piraticam* quoque ut *musicam & fabricam* dici adhuc dubitabant mei præceptores. *Favorem*, & *urbanum*, Cicero nova credit. Nam & in epistola ad Brutum, *Eum*, inquit, *amorem*, & *eum* (ut hoc verbo utar) *favorem in consilium advocabo*. Et ad Appium Pulchrum, *Te hominem non solum sapientem, verum etiam* (ut nunc loquuntur) *urbanum*. <sup>5</sup> Idem putat à Terentio primum dictum esse <sup>6</sup> *obsequium*. Cæcilius ad Sifennam, <sup>7</sup> *Albenti cælo*. *Cervicem* videtur Hortensius primus dixisse. nam veteres pluraliter appellabant. Audendum itaque. Neque enim accedo Celso, qui ab oratore verba fingi vetat. Nam cum sint eorum alia (<sup>8</sup> ut dicit Cicero) <sup>9</sup> *nativa*, id est quæ signi-

<sup>1</sup> Ciceronem.] De natura deorum I. Libr. epist. ad Att. 9. epist. 81.

<sup>2</sup> Sullaturit.] Cic. in epist. ad Attic. *sullaturit* usurpat pro *scripturit*. derivatio est à *Sulla* vel *Sylla*, qui cives Romanos proscripsit. Turneb. *Sullaturit*.] Cic. ad Att. lib. x. Cn. noster cogitans *Syllaturit* animus ejus & proscripserit. Pith. *Sullaturit*.] Al. *Subuculatum*, & ab Afinio *fimbriatum* & *fimbulatum*.

<sup>3</sup> Multa ex Græcis.] Permittit quoque Cic. ut cum è Græco vertimus, nomina innovemus, ac ipse quoque innovavit. Turneb.

<sup>4</sup> Essentia.] In vetustis scribitur *entia*, quæ lectio placet. nam *Flavius* appella-

vit *essentiam* & *entiam*, ut docet Fab. I 5. cap. lib. 2. Idem.

<sup>5</sup> Idem putat à Terentio.] Nec tamen hoc verum est. nam usurpatum fuerat *obsequium* à *Plauto* & *Nævio* ante *Terentium*, idcircoque *Fabius* adjecit *Putat*. Idem. A *Terentio prim.* dist. esse *obsequium*.] Jan. Parrhasius Epist. 58. p. 8c 6. Lamp. ad Critic. Part. I.

<sup>6</sup> Obsequium.] Donatus contra notat, & à *Plauto* & à *Nævio* hoc esse usurpatum. Pith.

<sup>7</sup> Albenti.] Alii, *Albescenti*.

<sup>8</sup> Ut dicit Cicero.] II. De Orat. & in Part.

<sup>9</sup> Nativa.] *Nativa sunt verba, quæ prima*

significata sunt primo sensu: alia reperta, quæ ex his facta sunt, ut jam nobis ponere alia quam quæ illi rudes homines primique fecerunt, fas non sit: at *derivare, flectere, conjungere*, quod natis postea concessum est, quando desiit licere? Et si quid periculosius finxisse videbimur, quibusdam remediis <sup>1</sup> præmuniendum est, *Ut ita dicam, si licet dicere, quodammodo, permitte mihi sic.* Quod idem etiam in iis quæ licentius translata erunt, proderit, quæ non tuto dici possunt. In quo non falli iudicium nostrum sollicitudine ipsa manifestum erit. Qua de re Græcum erit illud elegantissimum, quo præcipitur illa, *ἠπιωλήσῃ τῆ ὑπερβολῆ.* *Translata* probari nisi in contextu sermonis non possunt. Itaque de singulis verbis satis dictum, quæ, ut alio loco ostendi, per se nullam virtutem habent. Sed ne inornata sunt quidem, nisi cum sunt infra rei, de qua loquendum est, dignitatem: excepto, si obscæna nudis nominibus enuncientur. <sup>2</sup> Quod viderint, qui non putant esse vitanda, quia nec sit vox ulla natura turpis: & si qua est rei deformitas, alia quoque appellatione quacunque ad intellectum eundem nihilominus perveniat. Ego Romani pudoris more contentus, ut jam respondi talibus, *verecundiam silentio vindicabo.* Jam hinc igitur ad conjuncti sermonis rationem transeamus. Cujus ornatus in hæc duo prima dividitur, <sup>3</sup> quam concipiamus *elocutionem*, quo modo efferamus. Nam primum est, ut liqueat, augere quid velimus, an minuere: concitate dicere, an moderate: late, an severe: abundanter, an presse: aspere,

*prima impositione rem significaverunt, quasi cum ipsis rebus nata, & ad explicandum hominum sensum primo imposta.* Turneb.

<sup>1</sup> *Præmuniendum est.*] Præmunitionem appellat quam Græci *ἠπιωλήσις*. id est, *præcastigationem*, quando durum vocabulum posita aliqua parenthesi mollimus. *Idem.*

<sup>2</sup> *Quod viderint.*] Id ait propter *Cynicos Philoſophos & Stoicos* quosdam, qui nullam in verbis turpitudinem esse

dicebant, sed in rebus duntaxat, ut meminit *Cic. lib. primo Off. & in epist. quadam ad Pætum.* *Idem.*

<sup>3</sup> *Quam concipiamus elocutionem.*] Prius membrum pertinet ad *amplificationes & diminutiones*, & ad tria characterum genera: posterius vero ad *tropos & figuras, sententias & compositionem.* his enim partibus continetur ornatus qui positus est in sermonis conjunctione. *Idem.*

*I Igitur*

aspere, an leniter: magnifice, an subtiliter: graviter, an urbane. Tum quo translationis genere, quibus figuris, quilibus sententiis, quo modo, qua postremo collocatione, id quod intendimus, efficere possimus. Cæterum dicturus quibus ornatur oratio, prius ea quæ sunt huic contraria laudi, attingam: nam *prima virtus est, vitio carere.* <sup>1</sup> Igitur ante omnia ne speremus ornatam orationem fore, quæ probabilis non erit. *Probabile* autem Cicero id genus dicit, quod non plus minusve est quam decet. Non quia comi expoliri que non debeat (nam & hæc ornatus pars est) sed quia *vitium est ubique quod nimium est.* Itaque vult esse auctoritatem & pondus in verbis, sententias vel graves; vel aptas opinionibus hominum ac moribus. His enim salvis licet assumere ea <sup>2</sup> quibus illustrem fieri orationem putat. <sup>3</sup> Delectant translata, superlata, ad nomen adjuncta, duplicata, & idem significantia, ab ipsa actione atque ab imitatione rerum non abhorrentia. Sed quoniam vitia prius demonstrare aggressi sumus, vel hoc vitium sit quod <sup>4</sup> *κακόφωνον* vocatur: sive mala consuetudine in obscœnum intellectum sermo detortus est, ut *ductare exercitus*, & <sup>5</sup> *patrare bellum*, apud Salustium dicta sancte & antique, ridentur à nobis, si diis placet, quam culpam non scribentium quidem iudico, sed legentium: tamen vitanda, quatinus verba honesta moribus perdidimus, & evincens etiam vitiis cedendum est:

sive

<sup>1</sup> *Igitur ante omnia.*] Quasdam orationis ponit virtutes quæ & singulorum sunt verborum & conjunctorum. cæterum probabile hic non ponitur in re ut in narratione, sed in orationis forma, quæ sit hujuscemodi ut probationem mereatur. *Idem.*

<sup>2</sup> *Quibus illustrem.*] Cic. in Part. *illustrem* vocat orationem, quæ non solum *perspicua* est, verum etiam *ita evidens* ut rem ante oculos constituat. est autem illa quæ *hypotyposis* dicitur. *Idem.*

<sup>3</sup> *Delectant translata.*] Hic locus (ut apparet ex Cic.) est depravatus. sic Cic.

scribit, *Illustres* autem sit oratio, si verba *gravitate delecta* ponuntur, *translata, superlata, &c.* *Idem.*

<sup>4</sup> *Κακόφωνον.*] *Κακόφωνον* est proprie, cum ex vitio compositionis intelligitur suspicio turpitudinis. *Æschrologia* vero cum oratio ex vitiosa compositione & junctura incidit in vocabula turpia. utrunque tamen à *Falio κακόφωνον* dicitur. *Idem.*

<sup>5</sup> *Patrare bellum apud Salust.*] Videatur Caspar. Barthius *Adversar.* lib. 35. cap. 4. pag. 1592.

1 11

five junctura deformiter sonat, ut si cum hominibus notis loqui nos dicimus, nisi hoc ipsum hominibus medium sit, <sup>1</sup> in præfata videmur incidere: quia ultima prioris syllabæ litera, quæ exprimi nisi labris coëuntibus non potest, aut intersistere nos indecentissime cogit, aut continuata cum insequente, in naturam ejus corrumpitur. <sup>2</sup> Aliæ conjunctiones aliquid simile faciunt, quas persequi longum est, in eo vitio quod vitandum dicimus, commorantes. Sed *divisio* quoque affert eandem injuriam pudori, ut si *intercapedinis* nominativo casu quis utatur. Nec scripto modo id accidit, sed etiam sensu plerique obscæne intelligere, nisi caveris, cupiunt: ut apud Ovidium,

*Quæque latent, meliora putat.* ac ex verbis quæ longissime ab obscœnitate absunt, occasionem turpitudinis rapere. Si quidem Celsus cacophaton apud <sup>3</sup> Virgilium putat,

*Incipiunt agitata tumescere.* quod si recipias, nihil loqui tutum est. Deformitati proximum est *humilitatis vitium*, *πεινιστος* vocant, qua rei magnitudo vel dignitas minuitur: <sup>4</sup> ut *Saxea est verruca in summo montis vertice, Cui natura contrarium, sed errore par est*: <sup>5</sup> parvis dare excedentia modum nomina, nisi cum ex industria risus inde captatur. Itaque nec parricidam, *nequam* dixeris hominem, nec deditum forte meretrici, nefarium: quod alterum parum, alterum nimium est. Proinde quædam hebes, sordida, jejuna, tristis, ingrata, vilis oratio est. Quæ vitia facillime fiunt manifesta contrariis virtutibus. Nam primum acuto, secundum nitido,

<sup>1</sup> *In præfata.*] Sipontinus legit *præfanda*. id est, *obscœna*, quia illa non sunt sine præfatione & venia pronuncian- da. Turneb. *In præfata.*] Alii, *præfanda*. id est, quibus præfari convenit: *honus fit aurib.* vel *scœdum dictu.* ut apud Plin. lib. 7. cap. 51. *Pith.*

<sup>2</sup> *Alia conjunctiones.*] Ut hæc *conjunctio*, *Dorica castra*, incidit in *cacophaton* ex *conjunctione*, non tamen more superioris, quæ ex *conjunctione* & obscœ-

num reddebat vocabulum & duram juncturam. Turneb.

<sup>3</sup> *Virgilium.*] Georg. 1.

<sup>4</sup> *Ut, Saxea, &c.*] Exemplum hoc sumptum est ex *Originibus Catonis*. Porro *verrucam* appellat editum tumulum. est autem *verruca* eminens in corpore humano caruncula. Turneb.

<sup>5</sup> *Parvis dare.*] Hoc vitium potest appellari *auxesis*, quoniam *parvis* rebus magnifica aptantur & gravia nomina. Idem.

nitido, tertium copioso, deinceps hilari, jucundo, accurato diversum est. <sup>1</sup> Vitanda & *μείωσις*, cum sermoni quidem deest aliquid quo minus plenus sit, quanquam id obscuræ potius quam inornatæ orationis vitium est. Sed hoc quoque cum à prudentibus fit, schema dici solet, sicut <sup>2</sup> *ταυτολογία*, id est ejusdem verbi aut sermonis iteratio. Hæc enim, quanquam non magnopere summis auctoribus vitata, interim vitium videri potest: in quod sæpe incidit etiam Cicero, securus tam parvæ observationis, sicut hoc loco, Non solum igitur illud iudicium iudicii simile iudices non fuit. Interim mutato nomine *επαναληψις* dicitur, atque est & ipsum inter schemata: quorum exempla illo loco reddam, quo virtutes erunt. Pejor hac <sup>3</sup> *ὀμοιολογία* est, quæ nulla varietatis gratia levat tædium, atque est tota coloris unius, quæ maxime deprehenditur carens arte oratoria, eaque & in sententiis, & figuris, & compositione longa, non animis solum, sed etiam auribus est ingratiissima. Vitanda <sup>4</sup> *μακρολογία*, id est longior quam oporteat sermo, ut apud <sup>5</sup> Livium, *Legati non impetrata pace, retro domum, unde venerant, abierunt*. Sed huic vicina periphrasis virtus habetur. <sup>6</sup> Est & *πλεονασμός*, vitium, cum supervacuis verbis oneratur oratio,

<sup>1</sup> *Vitanda & μείωσις.*] *Μείωσις* à Donato appellatur *eclipsis*, cum verbum aliquod necessarium orationi deest, quod si obscuritatem faciat *μείωσις*, vitiosa est: sin minus, ad elegantiam & ornatum pertinet. est & *μείωσις* quæ *amplificationi* opponitur, de qua non loquimur. *Idem.*

<sup>2</sup> *Ταυτολογία.*] *Ταυτολογία*, vana est ejusdem verbi repetitio. si tamen repetitio illa apta est, appellatur *epanalepsis*, si idem casus & eadem facies servatur. quod si casus mutantur, appellatur *traductio* & *τολκή*. *Idem.*

<sup>3</sup> *Ὄμοιολογία.*] *Ὄμοιολογία* est oratio similis quæ eodem perpetuo tenore fluit, nec variatur ac distinguitur

figuris, nec speciem unquam mutat. nihil autem (ut docuit antea *Fabius*) in ratione dicendi potest esse odiosius similitudine. *Idem.*

<sup>4</sup> *Μακρολογία.*] *Μακρολογία*, id est *prolixa oratio*, est cum orationi adjicitur sensus aliquis non necessarius. Huic opponitur *βραχυλογία*, id est, *orationis brevitatis*, quæ etiam commendatur in narratione. *Idem.*

<sup>5</sup> *Livium.*] Lib. 8. ab urbe condi.

<sup>6</sup> *Est & πλεονασμός.*] *Πλεονασμός* persæpe in vitium incidit: cum tamen asseverationis aut amplificationis causa adhibetur, virtutis habet locum, ut apud *Ciceronem pro Milone*, *Nisi oculis videritis*. *Turneb.*

oratio, *Ego meis oculis vidi*. Satis est enim, *vidi*. <sup>1</sup> Emendavit hoc non inurbane in Hircio Cicero, qui cum in Pansam declamans, filium à matre decem mensibus in utero latum esse dixisset, *Quid? alia*, inquit, *in penula solent ferre?* Nonnunquam tamen illud genus, cuius exemplum priore loco posui, affirmationis gratia adhibetur,

<sup>3</sup> *Vocemque his auribus hausi*. At vitium erit, quoties ociosum fuerit, & supererit, non cum adjicietur. Est etiam quæ <sup>4</sup> *περὶργία* vocatur, *supervacua* (ut si dixerim) *operositas*, ut à diligenti *curiosus*, & à religione *superstitio* distat. Atque ut semel finiam, verbum omne quod neque intellectum adjuvat neque ornatum, *vitiosum* dici potest. <sup>5</sup> *κακὸς ἔηλον*, id est *mala affectatio*, per omne dicendi genus peccat. Nam & tumida, & exilia, & prædulcia, & abundantia, & arcessita, & exultantia, sub idem nomen cadunt. Denique *κακὸς ἔηλον* vocatur, quicquid est ultra virtutem, quoties ingenium iudicio caret, & specie boni fallitur: omnium in eloquentia vitiorum pessimum. Nam cætera cum vitentur, hoc petitur. Est autem totum in elocutione. Nam *rerum vitia* sunt, stultum, commune, contrarium, supervacuum: corrupta oratio in verbis maxime impropriis, redundantibus, comprehensione obscura, compositione fracta, <sup>6</sup> *vocum similium* aut ambiguarum puerili captatione consistit. Est autem

omne

<sup>1</sup> *Emendavit hoc, &c.*] Cicero jam senex plerisque ex nobiles Romanis *rhetoricam* docebat, itaque discipulos habuit *Hirtium* & *Pansam*, quos jam ætate grandiores solebat appellare *grandes prætextatos*. Idem.

<sup>2</sup> *Penula.*] An *perula*. ut Plaut. in *Vidulo*.

<sup>3</sup> *Vocemque.*] *Æneid.* 4.

<sup>4</sup> *Περὶργία.*] *Περὶργία* tam est in *rebus* quam in *verbis*. Fit autem cum nimia diligentia utimur. inde enim vel addendo, vel detrahendo, aut nimium excolendo, aut sapius mutando orationem vitiamus & reddimus inornatam. *Periergia* vitium est in quibusdam

nostri temporis, qui vix ulla dictione aut ulla phrasi uti audent nisi sit *Ciceroniana*. alioqui enim arbitrantur orationem inquinari. *Turneb.*

<sup>5</sup> *Κακὸς ἔηλον.*] *Cacozelia* nullum est deterius vitium. Fit autem cum mala affectatione id quod vitiosissimum est, arbitramur elegantissimum & ornatissimum: ut si quis stylo & phrasi *Apuleii* uteretur. *Idem.*

<sup>6</sup> *Vocum similium.*] Aut intelligit *similiter cadens* & *similiter desinens*, in quibus nimius est *Apuleius* ex prava affectatione, aut certe intelligit *otiosam synonymiam* & *affectatam*. *Idem.*

1 *Κακὸς ἔη-*

omne <sup>1</sup> κακόζηλον utique falsum, etiam si non omne falsum κακόζηλον, ut cum dicitur aliter quam se natura habet, & quam oportet, & quam fat est. Totidem autem generibus corrumpitur oratio, quod ornatur. Sed de hac parte & in alio à nobis opere plenius dictum est, <sup>2</sup> & in hoc sæpe tractabitur & adhuc spargetur omnibus locis. Loquentes enim de ornatu, subinde quæ sunt vitanda, similia virtutibus vitia, dicemus. Sunt inornata & hæc, *Quod male dispositum est, id* <sup>3</sup> ἀνοικονόμητον: *Quod male figuratum, id* ἀχρήματον: *Quod male collocatum id* <sup>4</sup> κακωσιώθετον vocant. Sed de dispositione diximus: de figuris & compositione dicemus. <sup>5</sup> Κοιτισμός quoque appellatur quædam mista ex varia ratione linguarum oratio, ut si Atticis Dorica, Ionica, Æolica etiam dicta confundas. Cui simile vitium est apud nos, si quis sublimia humilibus, vetera novis, poetica vulgaribus misceat. Id enim tale est monstrum, quale Horatius in prima parte libri de arte poetica fingit,

*Humano capiti cervicem pictor equinam*

*Jungere si velit, ---*

Et cætera ex diversis naturis subjiciat. Ornatum est quod perspicuo ac probabili plus est. Ejus primi sunt gradus in eo quod velis exprimendo, concipiendoque: tertius, qui hæc nitidiora faciat: quod proprie dixeris cultum. Itaque <sup>6</sup> ἐνάργεια, cujus in præceptis narrationis feci mentionem,

quia

<sup>1</sup> Κακόζηλον utique falsum.] Quia *cacozeleia* malum imitatur specie boni, *falsa* est: non tamen si quid *falsum*, est protinus *cacozeleum*, ut in tribus quæ Fab. enumerat, quorum primum pertinet ad actionem orationis, secundum ad decorum, tertium ad modum. Idem.

<sup>2</sup> Et in hoc.] In libro de causis corruptæ eloquentiæ.

<sup>3</sup> Ἀνοικονόμητον.] *Oeconomia* appellatur *optima dispositio*, cum res artificiose digeruntur. contrarium est illi hoc vitium. illa orationem ornat, hoc foedat. *Turneb.*

<sup>4</sup> Κακωσιώθετον.] Hoc vitium est adversus *compositionem*, quando *mala junctura* est & *prava verborum structura*. ut autem compositio apta ornat, ita κακωσιώθετον dedecorat Idem.

<sup>5</sup> Κοιτισμός.] *Koιτισμός*, id est *communio*, apud Græcos fit, cum dialecti vitiose commiscentur. apud Latinos dialectorum non est varietas, tamen vitium erit simile, si quis temere misceat *humilia & grandia verba*. Idem.

<sup>6</sup> Ἐνάργεια.] *Ἐνάργεια*, id est *evidentia*, ita luculenter rem describit, ut geri videatur, non describi. Huic finitima

R p

nitima

quia plus est evidentia, vel ut alii dicunt, *representatio*, quam *perspicuitas*: & illud quidem patet, hæc se quodammodo ostendit, inter ornamenta ponamus. Magna virtus est, res de quibus loquimur, clare atque ut cerni videantur, enunciare. Non enim satis efficit, neque ut debet plene dominatur oratio, si usque ad aures volet, atque ea sibi iudex de quibus cognoscit, narrari credit, non exprimi, & oculis mentis ostendi. Sed quoniam pluribus modis accipi solet, non equidem in omnes eam particulas *secabo*, quarum ambitiose à quibusdam numerus augetur, sed maxime necessarias attingam.

<sup>1</sup> Est igitur unum genus, quo tota rerum imago quodammodo verbis depingitur.

*Constitit in digitos extemplo arrectus uterque,*  
& cætera, quæ nobis illam pugilum congreduentium faciem ita ostendunt, ut non clarior futura fuerit spectantibus. Plurimum in hoc genere, sicut in cæteris, eminet Cicero. <sup>2</sup> An quisquam tam procul à concipiendis imaginibus rerum abest, ut cum illa in Verrem legit, *Stetit soleatus prætor populi Romani cum pallio purpureo, tunicaque talari, muliercula nixus in litore: non solum ipsum os intueri videatur, & locum & habitum, sed quadam etiam* <sup>3</sup> *ex iis quæ dicta non sunt, sibi ipse adstruat?* Ego certe mihi cernere videor & vultum, & oculos, & deformes utriusque blanditias, & eorum qui aderant, tacitam averfationem, ac timidam verecundiam. <sup>4</sup> Interim ex plu-

nitima est virtus *ἐνέργεια*. id est, *efficitia*, cuius officium est efficere ut ea quæ dicuntur, non videantur *otiosa*, sed *quasi actiosa*. Idem.

<sup>1</sup> *Est igitur unum.*] Primus *enargie* modus est, cum rem non admodum copiose describimus, sed ea tamen sumimus quæ maxime videantur actionem representare. secundus enim modus fusioem habet descriptionem, & à pluribus circumstantiis petitam. Idem.

<sup>2</sup> *An quisquam.*] Appellavit lib. 6. *euphantasiolum*, qui optime imagines

conciperet: cui contrarium esse dixit eum qui *imagines non concipiat*. Solent autem *imagines conducere* tum ut orator optime rem explicet, tum ut auditor facillime intelligat. Est autem mox dicturus etiam de *phantasia Fabius*, quæ posita est in *concupiendis visionibus & imaginibus*. Idem.

<sup>3</sup> *Ex iis quæ dicta non sunt, &c.*] Vetus exemplar hinc rursus orditur. Vide cap. ult. lib. 5. pag. 319.

<sup>4</sup> *Interim ex pluribus.*] Superior modus rem luculente describit, hic autem adhibitis

ex pluribus efficitur illa quam conamur exprimere, facies ut est apud eundem (namque ad omnium ornandi virtutum exempla vel unus sufficit) in descriptione convivii luxuriosi, *Videbar videre alios intrantes, alios vero exuntes, quosdam ex vino vacillantes, quosdam hesternæ potatione oscitantes. Versatur inter hos Gallius unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & spinis cooperta piscium.* Quid plus videret qui intrasset? Sic urbium captarum crescit miseratio. Sine dubio enim qui dicit expugnatam esse civitatem, complectitur omnia quæcunque talis fortuna recipit: sed in affectus minus penetrat brevis hic velut nuncius. At si aperias hæc quæ verbo uno inclusa erant, apparebunt & fusa per domos ac templa flamma, & ruentium tectorum fragor, & ex diversis clamoribus unus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu suorum coherentes & infantium fœminarumque ploratus, & male usque in illum diem servati fato senes: tum prophanorum sacrorumque direptio, effereantium prædas repetentiumque discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, & sicubi majus lucrum est, pugna inter victores. Licet enim hæc omnia (ut dixi) complectatur everfio, minus est tamen totum dicere quam omnia. <sup>1</sup> Consequemur autem ut manifesta sint, si fuerint verisimilia: & licebit etiam falso adfingere quicquid fieri solet. Contingit eadem claritas etiam ex accidentibus.

--- <sup>2</sup> *Mihi frigidus horror*

### Membra

adhibitis pluribus circumstantiis. *Erasmus* autem lib. 2. *Copia*, speciem hanc locupletandæ orationis maximam putat, quam appellat *hypotyposin* & *descriptionem*, atque hæc *Fabii* exempla citat. *Turneb.*

<sup>1</sup> *Consequemur autem.*] Poterit, inquit, illa descriptio fieri, si omnia quæ verisimile est in re esse aut esse posse, persequemur. nec enim duntaxat in *energia*, cum *adjecimus adjuncta*, ponere debemus *vera*, sed etiam quæ *veri ha-*

beant similitudinem. *Idem.*

<sup>2</sup> *Mihi frigidus horror.*] Evidens est descriptio timoris ab accidentibus. nam in timore sanguis fertur ad cor, partesque interiores. itaque partes exteriores apparent exangues & frigidae. & quia tum laborat facultas animalis, membra concutiuntur. Addidit coisse sanguinem *hyperbolicòs*, sed tamen satis verisimiliter. id enim credebat, quia partes frigeabant, quibus suppeditat sanguis & spiritus calorem. *Idem.*

*Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis. &, — Trepida matres pressere ad pectora natos.*

Atque hujus summæ judicio quidem meo, virtutis facillima est via. *Naturam intueamur, hanc sequamur.* Omnis eloquentia circa opera vitæ est, ad se refert quisque quæ audit: & id facillime accipiunt animi quod agnoscunt. <sup>1</sup> Præclare vero ad inferendam rebus lucem, repertæ sunt *similitudines*, quarum aliæ sunt quæ probationis gratia inter argumenta ponuntur, aliæ ad exprimendam rerum imaginem compositæ, quod est hujus loci proprium,

<sup>2</sup> *inde lupi ceu Raptores atra in nebula --- &*

*Avi similis, quæ circum littora, circum*

*Pisces scopulos humilis volat æquora juxta.*

Quo in genere id est præcipue custodiendum, ne id quod similitudinis gratia adscivimus, aut obscurum sit aut ignotum. Debet enim quod illustrandæ alterius rei gratia assumitur, ipsum esse clarius eo quod illuminat. Quare sane poëtis quidem permittamus hujusmodi exempla.

<sup>3</sup> *Qualis ubi hybernam Lyciam Xantique fluenta*

*Deserit, aut Delon maternam invisit Apollo.*

Non idem decebit oratorem, ut occultis aperta demonstrat. Sed illud quoque, de quo in argumentis diximus, similitudinis genus ornat orationem, facitque sublimem, floridam, jucundam, mirabilem. <sup>4</sup> Nam quo quæque longius petita est, hoc plus affert novitatis, atque inexpectatæ magis est. Illa vulgaria videri possunt, & utilia tamen ad conciliandam fidem, *Ut terram cultu, sic animum disciplinis melio-*

<sup>1</sup> *Præclare vero.*] Duplex est similitudo: altera ad *docendum* & *probandum* refertur: altera vero ad *expoliendum* & *ornandum*. igitur *ornatui* subjicitur & *enargiæ*. Idem.

<sup>2</sup> *Inde lupi ceu.*] Hæc similitudo vocatur *εἰκὼν* à Græcis, à Latinis *imago*, est autem *formæ cum forma collatio*. Idem.

<sup>3</sup> *Qualis ubi, &c.*] Poëtæ solent nonnunquam eas similitudines quas ad

illustrandum adhibent, ducere à rebus obscuris aut ignotis: quod nunquam faciet orator. nam poëta sibi proponit doctum lectorem, orator raro solet habere *doctum auditorem*. Idem.

<sup>4</sup> *Nam quo quæque longius.*] Hoc de *parabola* videtur intelligendum, quæ *similitudo* est paulo longius ducta. Petitur autem non solum ab *hominibus*, sed etiam à *mentis* & *inanimis*. Idem.

*meliozem uberiozemque fieri.* <sup>1</sup> Et ut medici ab alienata mor-  
bis membra præcidunt, ita turpes ac perniciosos, etiam si  
nobis sanguine cohæreant, amputandos. Jam sublimius  
illud pro Archia, *Saxa atque solitudines voci respondent, bestiae  
sæpe immanes cantu flectuntur atque consistunt, & cætera.* Quod  
quidem genus à quibusdam declamatoria maxime licentia  
corruptum est. <sup>2</sup> Nam & falsis utuntur: nec illa iis quibus  
tandem similia videri volunt, applicant: quorum utrunque  
in iis est quæ me juvene ubique cantari solebant, *Magnorum  
fluminum navigabiles fontes sunt.* &, *Generosioris arboris statim  
planta cum fructu est.* In omni autem parabola aut præcedit  
similitudo, & res sequitur, aut præcedit res, & similitu-  
do sequitur. <sup>3</sup> Sed interim libera & separata est: interim,  
quod longe optimum est, cum re cuius est imago, connecti-  
tur, collatione invicem respondente, quod facit redditio  
contraria, quæ <sup>4</sup> ἀντεπόδοσις dicitur, Præcedit similitudo illa,  
cujus modo feci mentionem,

--- Inde lupi ceu

--- Raptores atra in nebula,

Sequitur in primo Georgicôn post longam de bellis civili-  
bus atque externis conquestionem,

*Ut cum carceribus sese effudere quadrigæ,*

*Addunt se in spacia, & frustra retinacula tendens*

*Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.*

Sed

<sup>1</sup> *Et ut medici, &c.]* Appellat Fabius membra ab alienata, quæ exaruerunt, motum & sensum amiserunt, ac plane emortua sunt. solent enim illam gangranam secare medici. Idem.

<sup>2</sup> *Nam & falsis.]* Ex his duo vitia colligere possumus in similitudine, cum rem assumimus falsam, aut similitudinem cum negotio male connectimus: non quod sit semper opus antepodosis, sed saltem rerum connexionem & applicationem. Idem.

<sup>3</sup> *Sed interim libera.]* Liberam appellat similitudinem, quam Græci vocant ἀντεπόδοτον, sine redditione, cum

similitudo tantum ponitur, neque additur aliquid quod similitudinem cum re prorsus comparet. Alteram autem facit similitudinem cum antepodosis, quando id adhibetur quod similitudinem prorsus cum re conferat. Idem.

<sup>4</sup> *Αντεπόδοσις.]* Quemadmodum in similitudine & comparatione dicitur antepodosis redditio invicem respondens, ita quoque in periodo membrum appellatur quod superiori respondet. unde ἀντεπόδοτον dicitur, cum membrum aliquod necessarium periodo deest, ut docet Budæus. Idem.

Sed hæc sunt sine antapodofi. Redditio autem illa rem utranque quam comparat, velut subjicit oculis, & pariter ostendit. Cujus præclara apud Virgilium multa reperio exempla, sed oratoriis potius utendum est. Dicit Cicero pro Muræna, <sup>1</sup> *ut ajunt in Græcis artificibus eos aulædos esse, qui citharædi fieri non potuerunt: sic nos videmus, qui oratores evadere non potuerunt, eos ad juris studium devenire.* Illud pro eodem, jam pene poëtico spiritu, sed tamen cum sua redditione, quod est ad ornatum accommodatius: nam *ut tempestates sæpe certo aliquo cæli signo commoventur, sæpe improviso, nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex causa concitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari sæpe intelligas quo signo commota sit: sæpe ita obscura est, ut casu excitata esse videatur.* <sup>2</sup> Sunt & illæ breves, *Vagique per silvas ritu ferarum.* Et illud Ciceronis in Clodium, <sup>3</sup> *Quo ex judicio velut ex incendio nudus effugit.* Quibus similia possunt cuicumque etiam ex quotidiano sermone succurrere. Huic subjacet virtus non solum aperte ponendi rem ante oculos, sed circuncise atque velociter. Ac merito laudatur brevitatis integritas, sed ea minus præstat quoties nihil dicit nisi quod necesse est, <sup>4</sup> *βραχυλογία* vocant, quæ reddetur inter schemata. Est vero pulcherrima cum plura paucis complectimur, quale illud Sallustii est, *Mithridates corpore ingenti perinde armatus.* Hoc male imitantes sequitur obscuritas. Vicina prædictæ, sed amplior virtus est <sup>5</sup> *ἔμφρασις*, altiore

<sup>1</sup> *Ut ajunt in Græcis.]* Proverbium hoc usurpatur à Latinis & Græcis, de his qui melioribus desperatis ad viliora se conferunt. cæterum appellat Græcos artifices, musicos & scenicos homines, qui ab Aristotele Dionysiæ artifices appellantur. Idem.

<sup>2</sup> *Sunt & illæ breves.]* Alia est diviſio similitudinum. nam quædam prolixiores sunt, ut superiores: quædam breviores, & in duobus tribusve positæ verbis, cujusmodi sunt sequentes. Idem.

<sup>3</sup> *Quo ex judicio.]* Intelligit judicium quo adversus Clodium de sacris Bo-

ne Dea pollutis est constitutum. nam corrupto pecunia judicio & subornatis falsis testibus Clodius evasit. Idem.

<sup>4</sup> *Βραχυλογία vocant.]* Eadem etiam appellatur *βραχυπέπτα*, quæ fit cum mira brevitate rem totam comprehendimus ut nihil omittamus. illa enim efficit orationem ornatissimam. Idem.

<sup>5</sup> *ἔμφρασις.]* *ἔμφρασις* Cornificius lib. 4. vertit significationem, qua plus relinquitur in suspitione, quam dicitur. ejus multas facit species, exuperationem, ambiguum, consequentiam, &c. Idem.

<sup>1</sup> *Homæ*

altiore præbens intellectum, quam quem verba per se ipsa declarant. Ejus duæ sunt species: altera, quæ plus significat quam dicit: altera, quæ etiam id quod non dicit. Prior est & apud <sup>1</sup> Homerum, cum Menelaus Graios in equo sedisse dicit: nam verbo uno magnitudinem ejus ostendit. & apud Virgilium.,

*Demissum lapsi per funem. ----*

Nam sic quoque altitudo demonstrata est. Idem *Cyclopa cum jacuisse dicit per antrum, prodigiosum illud corpus spatio loci mensus est.* Sequens posita est <sup>2</sup> in voce aut omnino suppressa, aut etiam abscissa. Supprimitur vox, ut fecit pro Ligario Cicero. *Quod si in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam tu per te inquam obtines: intelligo quid loquar.* Tacuit enim illud quod nihilominus accipimus, non deesse homines qui ad crudelitatem eum impellerent. Abscinditur per ἀποσιώπησιν, quæ quoniam est figura, reddetur suo loco. Est in vulgaribus quoque verbis emphasis, *Virum esse oportet.* &, *Homo est ille.* &, <sup>3</sup> *Vivendum est.* Adeo similis est arti plerunque natura. Non tamen satis eloquentiæ est, ea de quibus dicat, clare atque evidenter ostendere: sed sunt multi ac varii excolendæ orationis modi. <sup>4</sup> Nam & ipsa illa ἀφέλεια simplex & in affectata habet quendam purum, qualis etiam in fœminis amatur, ornatum, & sunt quædam velut è tenui diligentia circa proprietatem significationemque munditiæ. Alia copia locuples, alia floribus læta: virium non unum genus. Nam quicquid in suo genere satis effectum est, valet.

<sup>1</sup> Homerum.] Odyf. 4. & 8.

<sup>2</sup> In voce aut omnino suppressa, &c.] Supprimitur vox, quæ nullo modo ponitur, atque ita fit ἀνασιώπησις, quod tamen emphasis habet. absconditur autem cum sermo interruptitur, & aliquid deest ad sensum absolvendum. utraque speciem abscissionem appellat Cornificius. Turneb.

<sup>3</sup> Vivendum est.] Cum dicimus Vivendum est, significamus vitam esse tra-

ducendam: plus tamen intelligitur per emphasis, scilicet genio esse indulgendum, & in lætitia vivendum. ut apud Catullum, Vivamus mea Lesbia atque amemus. Idem.

<sup>4</sup> Nam & ipsa illa ἀφέλεια.] Α'φέλεια simplex est & pura oratio, fluens quasi sponte naturæ, & nullam habens affectationem, qualis est apud Græcos in Xenophonte & Alcino. Aphelia præcepta composuit rhetor Aristides. Idem.

let. <sup>1</sup> Præcipua tamen ejus opera *δένωσις* in exaggerenda indignitate: & in cæteris altitudo quædam: <sup>2</sup> *φαντασία* in concipiendis visionibus: <sup>3</sup> *ἐξερρασία* in efficiendo velut opere proposito: cui adjicitur *ἐπεξερρασία*, repetitio probationis ejusdem, & cumulus ex abundantia. *ὀνείργα* confinis his est ab agendo ducta, & cujus propria sit virtus, non esse quæ dicuntur, ociosa. Est & amarum quiddam, quod fere in contumelia est positum, quale est Cassii. *Quid facies cum in bona tua invasero?* hoc est cum te docuero nescire maledicere? Et acre, ut illud Crassi, *Ego te consullem putem, cum tu me non putes senatorem.* Sed vis oratoris omnis in augendo minuendoque consistit. Utrique parti totidem modi, ex quibus præcipuos attingemus: reliqui similes erunt. Sunt autem positi in rebus, & verbis. Sed quæ sit rerum inventio ac ratio, tractavimus: nunc quid *elocutio* attollat aut deprimat, dicendum.

<sup>1</sup> *Præcipua tamen.*] Viribus ornatio fit oratio, sed virium multa species, præcipua *δένωσις*, id est *gravitas*, quæ est *oratio vim addens rebus indignis & invidiosis*. Eam quoque videtur ponere Fabius in quadam altitudine: nisi forte potius hic locus referatur ad aliam virium speciem. Cæterum quæ subjiciuntur omnia ad vim referenda sunt, tanquam species ad genus. *Idem.*

<sup>2</sup> *Φαντασία.*] *Φαντασία* interdum ad *enargiam* refertur, tamen præter *enargiam* habet aliquid peculiare, quod positum est in ipsa vi: ut cum orator concipit alicujus rei simulachrum, ut magis judices moveat. *Idem.*

<sup>3</sup> *Εξερρασία.*] *Εξερρασία* oratio est vehemens & acris, quæ efficaciter probat & colligit. alioqui *ἐξερρασία* appellatur *expositio*. Sed hoc loco non ita accipitur. *Idem.*

## C A P. I V.

## De amplificatione.

**4** PRIMA est igitur amplificandi vel minuendi species in ipso rei nomine, ut cum eum qui sit *casus*, *occisum*: eum qui

**A**mplificatio duplex est, *rerum & elocutionis*. *Amplificatio rerum* petitur à locis inventionis, de quibus dictum est lib. 5. Nunc autem Fab. *amplificationem quæ elocutione fit* tractat, ut mirari subeat *Erasmum* cum in secundo

commentario rerum copiam tractaret, has *amplificationis species* enumerasse quasi *rerum* essent, ac non *elocutionis*, quamquam *amplificatio per comparisonem magna ex parte rerum esse* videtur. *Turnebus.*

<sup>1</sup> *Hoc*